

УДК 37.018.43:004.738.5]:37

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-469-478](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-469-478)

Захарін Сергій Володимирович доктор економічних наук, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вулиця Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-1263-8170>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГІБРИДНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуті стан, проблеми та перспективи гібридного освітнього процесу у закладах освіти в умовах воєнного стану в Україні. Реалізація змішаного навчання викликала потребу розроблення і впровадження дистанційних освітніх технологій. Онлайн освіта може бути такою ж ефективною, як і традиційна форма. Це вимагає грамотного застосування дистанційних технологій із відповідними методичними підходами, що забезпечують інтерактивну взаємодію здобувачів освіти та педагогів. Досліджено проблеми та перспективи гібридного освітнього процесу, а також труднощі, з якими зіткнулися заклади освіти в процесі організації навчання під час воєнного стану.

Встановлено, що від початку повномасштабного вторгнення росії українська освіта зазнала багатьох трансформацій. Здобувачі освіти навчаються в перервах між повітряними тривогами та стресують у бомбосховищах. Частина учасників освітнього процесу, які опинилися в епіцентрі бойових дій, зазнали значних психічних і фізичних травм. Умови життя здобувачів освіти на сході та півдні України, де ведуться бойові дії, стають дедалі нестерпнішими. Українські здобувачі, рятуючись від війни, водночас наражаються на великий ризик розлучитися з родинами, втратити батьків, зазнати насилля, жорстокого поводження, сексуальної експлуатації, потрапити в тенета торгівців людьми. А виїхавши за кордон вони поєднують навчання в іноземних та українських школах.

Зазначено, що організація освітнього процесу в сучасних умовах і за сучасних цивілізаційних викликів невпинно прямує в бік гібридного або змішаного навчання з використанням елементів дистанційного навчання. Впровадження в систему освіти різноманітних інформативно-

комунікативних технологій є одним із шляхів оптимізації освітнього процесу, який приносить багато переваг та є значним кроком до спрощення організації освітнього процесу у закладах освіти і підвищенням ефективності самостійної роботи здобувачів освіти, а також об'єктивної оцінки набутих компетентностей.

Доведено, що першочерговим завданням стратегії розвитку є формування сучасного та інноваційного освітнього простору, який дозволить кожному отримувати «освіту протягом усього життя». Розумні технології відіграють особливу роль у цьому відношенні, гарантуючи, що ця можливість реалізується за допомогою гібридного та змішаного навчання.

Ключові слова: освіта, гібридний освітній процес, змішане навчання, якість навчання, дистанційні технології, набути компетентності, воєнний стан.

Zakharin Serhii Volodymyrovych Doctor of Economic Sciences, Chief Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovykh Striltsiv St., 52D, Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-1263-8170>

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE HYBRID EDUCATIONAL PROCESS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. The article examines the state and problems of the hybrid educational process in educational institutions under martial law in Ukraine. The implementation of blended learning caused the need for the development and implementation of distance educational technologies. Online education can be just as effective as traditional forms of education. This requires the competent use of remote technologies with appropriate methodological approaches that ensure interactive interaction between education seekers and teachers. The risks and prospects of the hybrid educational process, as well as the difficulties faced by educational institutions in the process of organizing training under martial law, were studied.

It has been established that since the beginning of the full-scale invasion of Russia, Ukrainian education has undergone many transformations. Educators study in between air raids and stress in bomb shelters. Some of the participants in the educational process, who found themselves in the epicenter of hostilities, suffered significant mental and physical injuries. The living conditions of students in the east and south of

Ukraine, where hostilities are taking place, are becoming more and more unbearable. Ukrainian hunter-gatherers, fleeing war, at the same time run the great risk of being separated from their families, losing their parents, being subjected to violence, ill-treatment, sexual exploitation, and falling into the trap of human traffickers. And when they go abroad, they combine studies in foreign and Ukrainian schools.

It is noted that the organization of the educational process in modern conditions and under modern civilizational challenges is constantly moving towards hybrid or mixed learning using elements of distance learning. The introduction of various informative and communicative technologies into the education system is one of the ways to optimize the educational process, which brings many advantages and is a significant step towards simplifying the organization of the educational process in educational institutions and increasing the efficiency of the independent work of education seekers, as well as the objective assessment of acquired competencies.

It has been proven that the primary task of the development strategy is the formation of a modern and innovative educational space that will allow everyone to receive «lifelong education». Smart technologies play a special role in this regard, ensuring that this opportunity is realized through hybrid and blended learning.

Keywords: education; hybrid educational process; blended learning; quality of education; remote technologies, acquired competences, martial law.

Постановка проблеми. Від початку повномасштабного вторгнення росії українська освіта зазнала багатьох трансформацій. Здобувачі освіти навчаються в перервах між повітряними тривогами та стресують у бомбосховищах. Частина учасників освітнього процесу, які опинилися в епіцентрі бойових дій, зазнали значних психічних і фізичних травм. Умови життя здобувачів освіти на сході та півдні України, де ведуться бойові дії, стають дедалі нестерпнішими. Українські здобувачі, рятуючись від війни, водночас наражаються на великий ризик розлучитися з родинами, втратити батьків, зазнати насилля, жорстокого поводження, сексуальної експлуатації, потрапити в тенета торгівців людьми. А виїхавши за кордон вони поєднують навчання в іноземних та українських школах.

Організація освітнього процесу в сучасних умовах і за сучасних цивілізаційних викликів невпинно прямує в бік гібридного або змішаного навчання з використанням елементів дистанційного навчання [2, С. 53].

Впровадження в систему освіти різноманітних інформативно-комунікативних технологій є одним із шляхів оптимізації освітнього процесу, який приносить багато переваг та є значним кроком до спрощення організації освітнього процесу у закладах освіти і підвищення ефективності самостійної роботи здобувачів освіти, а також об'єктивної оцінки набутих компетентностей.

Освіта є одним із основних прав людини, передбачених статтею 26 Декларації прав людини [4], Конституції України [8] та Законом України про освіту [7].

Аспекти гібридного освітнього процесу освіти в Україні регулюються наступними нормативними документами: Національною доктриною розвитку освіти [5], Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні [9], Національною програмою інформатизації [6], наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [10].

Пріоритетом стратегії розвитку будь-якої країни, є соціально-економічний статус кожного регіону і навіть країни в цілому. Саме тому першочерговим завданням стратегії розвитку є формування сучасного та інноваційного освітнього простору, який дозволить кожному отримувати «освіту протягом усього життя». Розумні технології відіграють особливу роль у цьому відношенні, гарантуючи, що ця можливість реалізується за допомогою гібридного та змішаного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти розвитку сучасної освіти висвітлюються такими українськими ученими як Н. Ничкало, В. Даниленко, Л. Сігаєва, С. Болтівець, С. Саган, та інші. Освіту дорослих зарубіжжя досліджували такі вітчизняні вчені як С. Сисоєва, О. Сухомлинська, О. Лещинський, Н. Бідюк та інші. Однак про технології гібридного та змішаного навчання у закладах освіти мало де ґрунтовно висвітлюється, тому питання реалізації цього процесу поки що не систематизовані і розроблені не в повному обсязі і потребують постійного удосконалення, а отже і обговорення, яке конче важливе на сьогодні.

Метою нашої статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку гібридного та змішаного навчання у закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Світ прискорює темпи оновлення здобутих знань. Нині щороку оновлюється близько 5 % теоретичних знань і 20 % професійних. Тому лише безперервна освіта може зробити здобувачів конкурентоспроможними після закінчення навчання.

Аналізуючи світову систему освіти, можна визначити такі глобальні тенденції: зростання ринку освітніх послуг та його розширення; доступність освіти для всього населення країни; прагнення забезпечити кожному право на освіту; надання можливостей отримати освіту дорослим; залучення додаткових ресурсів для забезпечення освіти дітей з особливими потребами (інклюзією); усвідомлення перспектив інвестування в людський капітал; інтенсивний розвиток змішаних або гібридних форм навчання здобувачів освіти (неформальне навчання); освітній простір став полікультурним та більш відкритим для формування міжнародного освітнього середовища.

На нашу думку, реалізація вищезазначених ключових тенденцій у закладах освіти дозволить їм зберегти конкурентоспроможність у наданні освітніх послуг на місцевому та міжнародному ринках, розширити контингент здобувачів освіти та йти в ногу з часом.

Уведення в Україні воєнного стану позначилося на організації роботи освітньої галузі. Війна змусила учасників освітнього процесу масово залишити місця свого проживання. Таке масштабне переміщення (у межах України та за кордон) вимагало нових зусиль із забезпечення рівного доступу до навчання, створення передумов для утримання здобувачів освіти і педагогів в українській системі освіти та їх повернення в разі виїзду за кордон. Міністерством освіти і науки України зробило низку кроків щодо трансформації методичного забезпечення організації освітнього процесу в закладах освіти під час дії правового режиму воєнного стану (очна, дистанційна, змішана та індивідуальна форми).

Гібридна (дистанційна або змішана) освіта передусім – це економія часу та гнучкість навчання: без прив'язки до конкретного місця і часу, темп вивчення курсу (окремого матеріалу) залежить від самого здобувача освіти.

Головна вимога здебільшого – встигнути виконати роботу у встановлені терміни. Ще однією перевагою є соціальна рівноправність, тобто рівні можливості здобуття освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я, матеріальної забезпеченості здобувача.

Змішане навчання є одним із перспективних напрямків розвитку освіти в сучасному світі. Вперше термін змішане навчання був використаний в інформаційному бюлетені 1999 року, коли освітня компанія, що займалась інтерактивним навчанням, оголосила про зміну своєї назви та зазначила, що буде застосовувати методіку змішаного навчання. Отже, цей термін почали вживати стосовно цілої низки методів аж до 2006 року, коли Бонк та Грехем (Bonk and Graham)

опублікували працю «Handbook of Blended Learning», в якій дали визначення змішаного навчання як такого, що поєднує традиційне навчання (face-to-face instruction) з он-лайн навчанням (computer mediated instruction) [1, Р. 5].

Існує три основні чинники появи змішаного навчання. Перший – це зростання інформації та знань. Другий, електронне навчання стає технологічним середовищем для передачі знань. Третє – попит на знання та поява ринку освітніх послуг.

Індивідуальна освіта дає змогу опанувати навчальну програму в особливому, індивідуальному для здобувача порядку. Законодавство визначає три різновиди індивідуального навчання: екстернат; сімейну (домашню) форма; педагогічний патронаж.

На сьогоднішній день кожен здобувач освіти і викладач є користувачем смартфона чи ноутбуку, для нормальної роботи необхідно мати лише якісний доступ до Інтернету.

Європейська комісія затвердила план дій щодо цифрової освіти на 2021-2027 роки [3].

Він фокусується на двох важливих напрямках роботи: сприянню розвитку ефективної системи цифрової освіти (інфраструктура, комунікації, технічні засоби, розвиток навчально-методичного потенціалу, високоякісний освітній контент); поліпшенню цифрових навичок (опануванню базових цифрових навичок з раннього віку, боротьби з дезінформацією, тощо).

Згідно з опитуванням, 57% українських педагогів[3] не мають великого досвіду використання онлайн-освітніх інструментів. Важливою проблемою є збільшення навчального навантаження, зокрема потреба витратити більше часу для оволодіння навичками використання цифрових технологій в освіті, створення чи перенесення своїх курсів у систему змішаної освіти, а також регулярне оновлення, доповнення та спілкування зі здобувачами освіти. Як результат, помітне збільшення часу на комунікацію зі здобувачами, оскільки пояснити письмове завдання (або додавання опису до онлайн-курсу) довше, ніж у аудиторії, також у здобувачів виникають додаткові особисті запитання, і листування з ними теж збільшує робочий час та індивідуальне навантаження педагогів.

Крім того, причиною ненормованого робочого часу є необхідність розробки курсів у новому форматі та пошуку додаткових матеріалів.

Сьогодні в Україні діють десятки безкоштовних освітніх закладів, які надають змішану освіту, яка в порівнянні з традиційними формами (денною та заочною) має багато особливостей та переваг:

безперервність навчання – можливість вчитися за персональним графіком у будь-який час; доступність – відкритість освітніх ресурсів, що дозволяє всім здобувачам брати участь у освітньому процесі; економічність – безпечне якісне навчання з найменшими фінансовими та енергетичними витратами; персоналізація та диференціація навчання з урахуванням вікових та фізіологічних особливостей користувачів, створення та коригування дистанційних курсів; інноваційність – використання новітніх інформативно-комунікативних засобів для створення якісного освітнього середовища для формування та розвитку професійних навичок та отримання комп'ютерних знань; мобільність – можливість одночасно навчатися в іншій сфері, не відокремлюючись від професійної діяльності.

Під час воєнного стану гнучкість та широкий спектр інструментів гібридної освіти дозволяють використовувати її технологію у денній формі навчання (тестові завдання, моніторинг рівня засвоєння навичок), у поєднанні з змішаним навчанням (онлайн-консультація, телеконференція), а також як окремий вид організації навчання (онлайн курси, тренінги). Використовуючи новітні інструменти, усі необхідні навчальні ресурси (підручники, посібники, навчальні матеріали, навчальне програмне забезпечення тощо) зберігаючи у доступному хмарному сховищі.

Проте використання гібридної освіти має і деякі недоліки: переривання доступу до віддалених ресурсів, що може призвести до втрати або пошкодження даних (внаслідок відсутності світла та нестабільного інтернет-зв'язку); деякі педагоги некомпетентні у використанні нових інформативно-комунікаційних технологій для організації змішаної освіти; труднощі мотивації виконання завдань (у зв'язку з великим навантаженням на самостійне оволодіння знаннями);

Під час змішаного навчання необхідно враховувати певні обмеження спілкування, а саме: певна ізоляція здобувачів освіти у віртуальних академічних групах; обмеження, що перешкоджають груповому спілкуванню та груповій єдності; технічні засоби колективної комунікації (між викладачами та здобувачами освіти створили штучний і неповноцінний простір спілкування; невміння чітко й ясно висловлювати свої думки (особливо в чатах та текстових повідомленнях).

Широке впровадження та розвиток гібридної освіти у вільній економічній зоні України потребує вирішення низки завдань: кадрове забезпечення потреб змішаного навчання; матеріально-технічне та фінансове забезпечення; методичне забезпечення, що враховує

специфічні обставини; створення проєктів підтримки здобувачів освітніх різних регіонах України на основі вільної економічної інфраструктури; пропагування освіти на ринку праці та послуг; турбота про здоров'я всіх учасників, що є найважливішою частиною організації навчання.

На жаль, є фактори, що перешкоджають запровадженню гібридного навчання в Україні, вони пов'язані з відносно високою вартістю розробки курсів, недостатнім розвитком інфраструктури, вартістю створення якісної предметної бібліотеки, складністю отримання дозволів та отримання національної атестації. На нашу думку, активно розвиваючи та впроваджуючи сучасні інформаційні технології, звільняючи аудиторії, економлячи експлуатаційні та управлінські витрати в процесі освіти, змішане навчання надасть переваги для закладів освіти та підвищить якості освітнього процесу.

Впровадження системи гібридного навчання залежить від координаційної діяльності зацікавлених сторін. Основною зацікавленою стороною системи змішаного освіти є держава, як суб'єкт нормативно-правового регулювання діяльності закладів освіти та основний стейкхолдер для підготовки компетентних та конкурентоспроможних фахівців на ринку праці та освітніх послуг.

Нині заклади освіти прагнуть створити нові джерела доходу, а розробка нових дистанційних та онлайн-курсів розглядається як спосіб отримання доходу та підвищення конкурентоспроможності. Педагоги можуть успішно розробляти власні онлайн-курси. Детально розглядаючи цю ініціативу, можна організувати підвищення кваліфікації педагогів різних закладів освіти у напрямку впровадження гібридного та змішаного навчання, розробити ефективне створення сучасних електронних інтелектуальних посібників. У той же час педагоги можуть читати відповідні тематичні курси та сформувані команду розробників розумних посібників у системі змішаного навчання для використання іншими новаторами.

Незалежно від того, яку назву вживати для цього явища, змішане або гібридне навчання, воно швидко поширюється та розвивається. В той час, коли експерти продовжують піддавати сумніву ефективність змішаного навчання, воно змушує замислитись не тільки над використанням технологій у освітньому процесі, а й над пошуком шляхів того, як зробити навчання більш доступним та ефективним.

Змішане навчання або гібридне навчання – це якісно новий підхід, що трансформує структуру та зміст навчання, змінюючи традиційні ролі викладача та здобувача освіти, який додає сучасних інтерактивних технологій до традиційних.

Висновки. Тому метою впровадження гібридного навчання в освіту є використання новітніх інформативно-комунікативних засобів, а також відкритий доступ до освітніх ресурсів для організації якісних освітніх процесів. Така форма навчання дозволяє швидко адаптуватися до вимог інформаційного суспільства та підготувати майбутніх фахівців. Поєднання змішаної і традиційних форм здобуття знань, умінь та навичок (компетентностей) у закладах освіти може надати здобувачам широкий спектр освітніх послуг для набуття програмних результатів, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Література:

1. Bonk C.J. The handbook of blended learning environments: Global perspectives, local designs. Jossey-Bass/Pfeiffer, 2006. p. 5
2. Герасименко В. В., Паткевич В. О. Не розвинені можливості системи освіти в Україні. Розвиток освітньої системи: європейський вектор: матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції ХНУБА. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. С. 52–53.
3. Європейська комісія затвердила план дій щодо цифрової освіти на 2021-2027 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/ievropeyskiy-osvitniy-prostir-obied/>
4. Загальна декларація прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Закон України «Про Національну доктрину розвитку освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
6. Закон України «Про Національну програму інформатизації». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
7. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
9. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf
10. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

References:

1. Bonk C.J. (2006). The handbook of blended learning environments: Global perspectives, local designs. Jossey-Bass/Pfeiffer
2. Gerasimenko, V.V., Patkevich, V.O. (2019). Ne rozvy`neni mozhly`vosti sy`stemy` osvity` v Ukrayini [The possibilities of the education system in Ukraine are not developed]. Rozvy`tok osvity`ni sy`stemy`: yevropejs`ky`j vektor: materialy` II Mizhnarodnoyi naukovo-metody`chnoyi konferenciyi XNUBA - Development of the educational system: the European vector: materials of the 2nd International Scientific and Methodological Conference of the KhNUBA. Xarkiv: FOP Panov A.M. 52–53.

3. Yevropejs`ka komisiya zatverdyl`a plan dij shhodo cy`frovoyi osvity` na 2021-2027 roky` [The European Commission has approved an action plan for digital education for 2021-2027]. *sqe.gov.ua*. Retrieved from <https://sqe.gov.ua/ievropeyskiy-osvitniy-prostir-obied/>
4. Zagal`na deklaraciya prav lyudy`ny` [Universal Declaration of Human Rights]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Zakon Ukrayiny` «Pro Nacional`nu doktry`nu rozvy`tku osvity`» [Law of Ukraine "On the National Doctrine of Education Development"]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
6. Zakon Ukrayiny` «Pro Nacional`nu programu informaty`zaciyi`» [Law of Ukraine "On the National Informatization Program"]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
7. Zakon Ukrayiny` «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Konstytuciya Ukrayiny` [Constitution of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
9. Koncepciya rozvy`tku dy`stancijnoyi osvity` v Ukrayini [The concept of distance education development in Ukraine]. *vnmu.edu.ua*. Retrieved from https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf
10. Nakaz Ministerstva osvity` i nauky` Ukrayiny` «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro dy`stancijne navchannya» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of the Regulation on distance learning"]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>